

СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ ЗРІЛОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АФЕКТИВНОГО СПЕКТРУ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ

В статті проаналізовані основні стратегії поведінки особистості з афективним спектром особистісних розладів. Встановлено, що в залежності від ситуації виділяють різні типи стратегій поведінки особистості з розладами афективного спектру: вербальна (проявляється в мові); знакова (реакція на знак); рольова (відповідає вимогам, що пред'являються до індивіда певною соціальною роллю); поведінка, що відхиляється від норми (суперечить прийнятим у суспільстві правовим, моральним, соціальним та іншим нормам). Визначено, що переоцінка особистістю своїх комунікативних можливостей, ослаблення критичності в контролі за реалізацією комунікативної програми поведінки, тобто неадекватні стратегії поведінки негативно позначаються на міжособистісних і групових відносинах, що може викликати агресію, депресію, конфлікт і інші прояви розладів афективного спектру.

Ключові слова: особистість, зрілий вік, афективний спектр розладів особистості.

Постановка проблеми. Як відомо, розуміння людиною своїх патернів поведінки і її соціальна адаптованість забезпечують можливість корекції поведінки і урахування в значущій сфері взаємовідносин, що особливо необхідно в сучасному соціумі з перенасиченістю стресовими ситуаціями, стрімкими життєвими змінами, які можуть призводити до ірраціональної поведінки і психологічних проблем. Основою стратегії антиципації особистості з розладами афективного спектру є спрямованість на побудову об'єктів, аналогічних тому, який береться за основу. Ця стратегія проявляється в наслідуванні певним нормам, стандартам, зразкам. Зокрема, в стратегії комбінування реалізується перетворення або складання різних дій при вирішенні задачі. Реконструююча стратегія проявляється нестандартними, новими, самостійними рішеннями певних завдань. Здатність володіти розумовими діями, знаходження аналогій, комбінування, реконструкція і використання елементів новаторства лежить в основі універсальної стратегії. Стратегія випадкових постановок характеризується відсутністю послідовності дій. При цьому стратегії, в свою чергу, реалізуються за допомогою певних дій (тактик), які впливають на здатність особистості з розладами афективного спектру до антиципації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психології поведінку особистості особистості з розладами афективного спектру і її соціальну адаптаці. визначають як систему складних актів, регульованих на різних рівнях. Дослідники виділяють біохімічний, біофізичний, інформаційний, психологічний рівні регуляції. Поведінка особистості вважається продуктом еволюції і суспільного розвитку як особлива форма взаємодії з навколишнім світом, де більшого значення набувають вищі психічні форми регуляції, які носять активний, свідомий, цілеспрямований характер і пов'язані з мисленням, мовою, культурою, морально-етичними нормами і правилами [2; 4; 5].

Мета статті – провести аналіз основних стратегій поведінки особистості з афективним спектром розладів.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Соціальна поведінка є поведінкою, яке виражається в сукупності вчинків і дій індивіда в суспільстві під впливом соціально-економічних чинників і панівних норм. Тобто на стратегію поведінки особистості впливає вся сукупність факторів навколишнього середовища. Пропонується розглядати соціальну поведінку на диференціації на звичайну (нормативну, стандартну, стереотипну) і незвичайну (асоціально-антисоціальну), психічно неадекватну (неправильну) та інноваційну (творчу, оригінальну) [5]. Слід зазначити, що в інтеракціонізмі, більшою мірою, ніж в інших теоретичних напрямках психології, зроблена спроба встановити саме соціальні детермінанти поведінки людини. Для цього вводиться поняття «взаємодія», в ході якого і здійснюється формування поведінки особистості. Сукупність поведінкових процесів, пов'язаних із задоволенням фізичних і соціальних потреб в процесі соціальної взаємодії, є соціальною поведінкою.

А. Бандура вважає, що існують три процеси, які є основою саморегуляції поведінки: процес самоспостереження, самооцінки і самозвіту [1]. За допомогою вербальних і образних репрезентацій особистість виробляє і зберігає досвід таким чином, що він служить орієнтиром для майбутньої поведінки. Здатність формувати образи бажаних майбутніх результатів реалізується в стратегіях поведінки і спрямована на постановку перспективних цілей і досягнення віддалених результатів. Когнітивні процеси наділяють людину здатністю передбачати, випереджати результат поведінки. Таким чином, стратегії поведінки особистості регулюються значною мірою передбачуваними наслідками і цілями особистості. На думку вченого, особистість формує когнітивний образ певної поведінкової реакції шляхом спостереження моделі поведінки, а потім ця закодована інформація служить орієнтиром подальших дій. Так, навчання через спостереження регулюється увагою, збереженням інформації в пам'яті (образне і вербальне кодування), моторно-репродуктивними (перетворення інформації в поведінку, в дії) і мотиваційними процесами (внутрішні стимули).

Залежно від ситуації виділяють різні типи стратегій поведінки особистості з розладами афективного спектру: вербальна (проявляється в мові); знакова (реакція на знак) рольова (відповідає вимогам, що пред'являються до індивіда певною соціальною роллю) відхиляє поведінку (суперечить прийнятим у суспільстві правовим, моральним, соціальним та іншим нормам). Визначено, що переоцінка особистістю своїх комунікативних можливостей, ослаблення критичності в контролі за реалізацією комунікативної програми поведінки, тобто неадекватні стратегії поведінки негативно позначаються на міжособистісних і групових відносинах, що може викликати агресію, депресію, конфлікт і ін. При цьому саме антиципаційної здатності особистості впливають на легкість виходу з кризових ситуацій.

Відзначимо, що детермінанти стратегій поведінки особистості є сукупністю умов, факторів, якостей, які зумовлюють способи її формування та реалізації. Зовнішніми детермінантами стратегій поведінки особистості є соціальні, групові, індивідуальні цінності, норми, що регулюють і регламентують поведінку ззовні. Сюди входять ціннісні орієнтації, установки, мотиви, інтереси, переконання, психологічні особливості особистості. Детермінанти особистості є внутрішніми детермінантами поведінки, що мають системну структуру і знаходяться в певному взаємозв'язку між собою [3].

Таким чином, вибір стратегії поведінки тісно пов'язаний з особистісними характеристиками і антиципацією власної потенційної поведінки. Основною

функцією стадії вибору є розгляд наслідків можливих дій і відповідно їх ймовірність. Факторами, які впливають на стратегії поведінки особистості з розладами афективного спектру є: індивідуально-психологічні особистісні фактори: потреби, мотиви, цілі, думки, соціальні установки, воля, сприйняття та ін.; соціально-групові феномени: однією з головних соціальних детермінант соціальної поведінки є взаємодія; характер взаємин з групами, членом яких вона є; групові норми, ціннісні орієнтації, рольові приписи; міжгрупова взаємодія; вплив референтних груп; соціокультурні детермінанти, що включають аналіз індивідуальної поведінки з урахуванням соціально-економічного середовища; реально існуючий соціальний простір, соціальний час в рамках соціальних процесів, які включають в себе фрагменти соціального буття; різні знакові і ідейно-психологічні форми (надання певних значень (символів) впливів зовнішнього світу і реагування в більшій мірі на ці символи, а не на самі взаємодії); елементи культури (цінності і норми) як регулятори соціальної взаємодії та ін.

Узагальнюючи, можна сказати, що вироблення стратегії соціальної поведінки особистості з розладами афективного спектру спрямовані, перш за все, антиципацією, здатністю до прогнозування. При цьому запланована стратегія часто значно відрізняється від реалізованої, тобто реалізується комбінація свідомої і виникаючої стратегії. Орієнтація на внутрішній вибір може створювати ілюзію відсутності зовнішнього тиску, а взяття відповідальності на себе спонукає особистість бути послідовною у виконанні обраної стратегії соціальної поведінки.

В існуючих напрямках психотерапії та психологічної корекції акцентуються різні чинники і виділяються мішені роботи з розладами афективного спектру. Сучасний етап розвитку психологічної корекції характеризується тенденціями до ускладнення моделей психічної патології і інтеграцією накопичених знань на основі системного підходу. Теоретичними підставами інтеграції існуючих підходів і досліджень, а також виділення на цій основі системи принципів психологічної корекції є психосоціальна модель розладів афективного спектру. Багатофакторна модель розладів афективного спектру включає макросоціальний, сімейний, особистісний і інтерперсональний рівні. На макросоціальному рівні виділяються такі фактори, як патогенні культуральні цінності і соціальні стреси; на сімейному рівні - дисфункції структури, мікродинаміки, макродинаміки і ідеології сімейної системи; на особистісному рівні - порушення афективно-когнітивної сфери, дисфункціональні переконання і стратегії поведінки; на інтерперсональному рівні - розміри соціальної мережі, наявність близьких довірчих відносин, ступінь соціальної інтеграції, емоційної та інструментальної підтримки [6; 8].

В якості емпіричних підстав психологічної корекції розладів афективного спектру виступає комплекс соціально-психологічних чинників цих розладів. У сучасній культуральній ситуації має місце ряд макросоціальних факторів розладів афективного спектру: збільшення навантажень на емоційну сферу людини в результаті високого рівня стресогенності життя (темпу, конкуренції, труднощів вибору і планування); культ стриманості, сили, успіху і досконалості, що ведуть до негативних установок по відношенню до емоцій, труднощам переробки емоційної напруги і отримання соціальної підтримки; хвиля соціального сирітства на тлі алкоголізації, наркотизації і розпаду сімей [7; 9].

Висновки. Відповідно до рівнів дослідження виділено такі соціально-психологічні чинники афективних розладів: на сімейному рівні - порушення структури, мікродинаміки, макродинаміки (накопичення стресогенних подій і відтворення сімейних дисфункцій у трьох поколіннях) ідеології (перфекціоністські стандарти, недовіра

оточуючим, придушення ініціативи) сімейної системи; на особистісному рівні - дисфункціональні переконання і порушення когнітивно-афективної сфери; на інтерперсональному рівні - виражений дефіцит довірчих міжособистісних відносин і емоційної підтримки. Найбільш виражені дисфункції сімейного і інтерперсонального рівня відзначаються у осіб із депресивними розладами. В якості завдань психокорекції та профілактики розладів афективного спектру виступають: на макросоціальному рівні – розвінчання патогенних культуральних цінностей, на особистісному рівні – розвиток навичок емоційної саморегуляції через поетапне формування рефлексивної здатності у вигляді зупинення, фіксації, об'єктивації (аналізу) і модифікації дисфункціональних автоматичних думок; трансформація дисфункціональних особистісних установок і переконань, на сімейному рівні – опрацювання травматичного життєвого досвіду і подій сімейної історії; робота з актуальними дисфункціями структури, мікродинаміки, макродинаміки і ідеології сімейної системи; на інтерперсональному рівні – відпрацювання дефіцитарних соціальних навичок, розвиток здатності до близьких довірчих відносин, розширення системи інтерперсональних зв'язків.

Література

1. Бандура А. Теория социального научения / Бандура А. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. Завьялова Е.К. Психологические механизмы социальной адаптации человека / Е.К. Завьялова // Вестник Балтийской пед. академ. – СПб. : БПА, 2001. – Вып. 40. – С. 55–60.
3. Франкл В. Человек в поисках смысла / Франкл В. – М. : Прогресс, 1990. – 366 с.
4. Шелепин Ю. Е. Восприятие и механизмы принятия решений / Ю. Е. Шелепин, В. А. Фокин, А. К. Хараузов, О. А. Вахрамеева, Н. Фореман, В. Н. Чихман // Экспериментальная психология: традиции и перспективы. – М. : Ин-т психол. РАН, 2010. – С. 327–331.
5. Björkman Mats Predictive behavior : Some aspects based on an ecological orientation // Scandinavian Journal of Psychology. – 2008. – Vol. 7. – P. 43–57.
6. Аникина В. Г. Психотехническая модель рефлексии: теоретические основания и описание / В. Г. Аникина. // Психологический журнал. – 2010. – Т.31, № 6. – С. 50-56.
7. Балл Г. А. Психологическое содержание личностной свободы: сущность и составляющие / Г. А. Балл // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18, № 3. – С. 7-19.
8. Волянюк Н. В. Суб'єктна активність особистості / Н. В. Волянюк // Вісник пед. ун-ту: Питання психол. наук, 2007. – Вип. 20. – С. 48-52.
9. Гончарова Л. А. Розвиток громадянської самосвідомості та творчої активності людей зрілого віку: навч. посібник/ Л. А. Гончарова, О. М. Лукашевич – Київ: Вид-воКУТЕП, 2015. – 89 с.

Транслітерація

1. Bandura A. Teoryia sotsyalnoho naucheniya / Bandura A. – SPb. : Evraziya, 2000. – 320 s.
2. Zavalova E.K. Psykholohycheskye mekhanyzmy sotsyalnoi adaptatsyy cheloveka / E.K. Zavalova // Vestnyk Baltyiskoi ped. akadem. – SPb. : BPA, 2001. – Вып. 40. – С. 55–60.

3. Frankl V. Chelovek v poyskakh smysla / Frankl V. – M. : Prohress, 1990. – 366 s.
4. Shelepyn Yu. E. Vospriyatye y mekhanyzmy pryniatya reshenyi / Yu. E. Shelepyn, V. A. Fokyn, A. K. Kharauzov, O. A. Vakhrameeva, N. Foreman, V. N. Chykhman // Eksperymentalnaia psykholohiya: tradytsyy y perspektivy. – M. : Yn-t psykhol. RAN, 2010. – С. 327–331.
5. Björkman Mats Predictive behavior : Some aspects based on an ecological orientation // Scandinavian Journal of Psychology. – 2008. – Vol. 7. – P. 43–57.
6. Anykyna V. H. Psyhotekhnicheskaya model refleksyy: teoretycheskye osnovaniya y opysanye / V. H. Anykyna. // Psykholohycheskyi zhurnal. – 2010. – Т.31, № 6. – S. 50-56.
7. Ball H. A. Psykholohycheskoe sodержanye lychnostnoi svobody: sushchnost y sostavliaiushchye / H. A. Ball. // Psykholohycheskyi zhurnal. – 1997. – Т. 18, № 3. – S. 7-19.
8. Volianiuk N. V. Subiektna aktyvnist osobystosti / N. V. Volianiuk // Visnyk Ped. un-tu: Pytannia psykhol. Nauk, 2007. – Vyp. 20. – S. 48-52.
9. Honcharova L. A. Rozvytok hromadianskoi samosvidomosti ta tvorchoi aktyvnosti liudei zrilohoviku: navch. posibnyk/ L. A. Honcharova, O. M. Lukashevych – Kyiv: Vyd-voKUTEП, 2015. – 89 s.

Spytska L.V.

BEHAVIORAL STRATEGIES OF PERSONALITY FOR EYES WITH DISAPPEARANCES OF THE EFFECTIVE SPECTRA

The article analyzes the main strategies of personality behavior with an affective spectrum of personality disorders. It is established that depending on the situation, different types of strategies of personality with disorders of the affective spectrum are distinguished: verbal (manifested in the language); Sign (reaction to sign); role (corresponds to the requirements imposed on the individual with a certain social role); behavior that deviates from the norm (contrary to the legal, moral, social and other norms adopted in society). It is determined that the person's reappraisal of his communicative possibilities, the weakening of criticality in the control of the implementation of a communicative behavior program, that is, inadequate behavior strategies negatively affect interpersonal and group relationships, which can cause aggression, depression, conflict and other manifestations of affective spectrum disorders.

Key words: *personality, mature age, affective spectrum of personality disorders.*

Спицька Ліана Вікторівна – кандидат психологічних наук, докторант кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Сєверодонецьк.